

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELMÉT ELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

A felszín alatti víz a nemzet közös öröksége

Bándi Gyula

A jövő nemzedékek szószólója

Felszín Alatti Vizekért Alapítvány konferenciája

Siófok, 2018. április 17.

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME ÉLLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

Mottó: 80 méter

Kiindulási pontunk kettős, illetve egy kérdés két olvasata

- A jövő nemzedékek szószólójának elvi állásfoglalása a felszín alatti vizek védelmében

2017. május 24. (együttműködő partnerek: Felszín Alatti Vizek Alapítvány, a Hidrogeológusok Nemzetközi Szövetsége Magyar Nemzeti Tagozata (IAH MNT), a Magyar Hidrológiai Társaság, a Magyar Vízkútúrók Egyesülete), illetve

- A Szószóló a vízről a Mezőgazdasági Bizottság előtt, 2018. február 6. (ahol mások, pl. egyetemek, is csatlakoztak)

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELMÉT ELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

Alaptörvény P) cikk

- a **nemzet közös örökségeként** tekinti a természeti erőforrásokat, közöttük is kiemelten a termőföldet, az erdőket és a vízkészletet, a biológiai sokféleséget – ezen belül a honos növény- és állatfajokat -, valamint ugyancsak a kulturális értékeket, amelyek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára történő megőrzése az állam és mindenki kötelessége.

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME TELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

16/2015. (VI. 5.) AB határozatban az Alkotmánybíróság külön is kiemelte

„[...] az Alaptörvény nem csupán megőrizte az egészséges környezethez való alkotmányos alapjog védettségi szintjét, hanem az Alkotmányhoz képest e tárgykörben lényegesen bővebb rendelkezéseket is tartalmaz. Az Alaptörvény ezáltal az Alkotmány és az Alkotmánybíróság környezetvédelmi értékrendjét és szemléletét tovább is fejlesztette.”

- Az AB határozata felhívja a figyelmet arra is, hogy a P) cikk (1) bekezdése meghatározza az államot és az állampolgárokat terhelő környezetvédelmi kötelezettség tartalmát.
- E kötelezettség három elem elválaszthatatlan együtteséből áll:
 1. a védelem;
 2. a fenntartás;
 3. a jövő nemzedékek számára történő megőrzés.
- Az AB azt is kiemelte, hogy „[a]z állami kötelezettség ... önálló szabályozást nyert és hangsúlyt kapott az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdésében. Az Alaptörvény jelentős előrelépése a kötelezetti kör kiterjesztése. Amíg az Alkotmány alapján a környezetvédelemben csak az állami kötelezettségek voltak hangsúlyosak, addig az Alaptörvény „mindenki” - így a civil társadalom és minden egyes állampolgár - kötelezettségéről is beszél.”

A 28/2017. (X. 25.) AB határozat: „[33] Az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdése alapján a jelen generációt három fő kötelezettség terheli: a választás lehetőségének megőrzése, a minőség megőrzése és a hozzáférés lehetőségének biztosítása.

- A **választás lehetőségének biztosítása** azon a megfontoláson alapul, hogy a jövő nemzedékek életfeltételei akkor biztosíthatóak leginkább, ha az átörökített természeti örökség képes a jövő generációk számára megadni a választás szabadságát problémáik megoldásában ahelyett, hogy a jelenkor döntései kényszerpályára állítanák a későbbi generációkat.
- A **minőség megőrzésének követelménye** szerint törekedni kell arra, hogy a természeti környezetet legalább olyan állapotban adjuk át a jövő nemzedékek számára, mint ahogy azt az elmúlt nemzedékektől kaptuk.
- A **természeti erőforrásokhoz való hozzáférés követelménye** szerint pedig a jelen nemzedékei mindaddig szabadon hozzáférhetnek a rendelkezésre álló erőforrásokhoz, amíg tiszteletben tartják a jövő generációk méltányos érdekeit.”

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME TELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

XX. és XXI. cikk

Alaptörvény XX. cikk

- (1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.
- (2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

XXI. cikk

- (1) Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME ÉLLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

Az AB megerősítette, hogy a „környezetvédelemhez való jog [...] elsősorban önállósult és önmagában vett intézményvédelem, azaz olyan sajátos alapjog, amelynek az objektív, intézményvédelmi oldala túlnyomó és meghatározó. A környezethez való jog az állam környezetvédelemre vonatkozó kötelességei teljesítésének garanciáit emeli az alapjogok szintjére, beleértve a környezet elért védelme korlátozhatóságának feltételeit is. E jog sajátosságai folytán mindazokat a feladatokat, amelyeket másutt alanyi jogok védelmével teljesít az állam, itt törvényi és szervezeti garanciák nyújtásával kell ellátnia.” (28/1994. (V. 20.) AB hat., ABH 1994, 134, 138.)

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELMÉT ELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

Az AB megállapította azt is, hogy „Az egészséghez való alanyi jog az egyén testi és lelki integritását védi, s mint ilyen az ember egészségének megőrzésére szolgál.”

Az AB az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdését az egészséghez való jog alanyi oldalának, míg a (2) bekezdését - mely többek között az egészséges ivóvízhez és élelmiszerhez való hozzáférés jogára, valamint a környezetvédelmére utal - objektív, intézményvédelmi oldalának tekinti ([3132/2013. (VII. 2.) AB határozat [58]).

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME ÉLLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

Az Alkotmánybíróság megfogalmazásában „**a nemzet közös örökségéért való alkotmányos felelősség** az Alaptörvényben általános és egyetemleges, az egészséges környezethez való joggal kapcsolatos alkotmánybírósági gyakorlat alapján azonban ezen az általános felelősségi körön belül az államot egyfajta primátus, elsőség illeti meg, illetve kötelezi, hiszen e felelősség intézményvédelmi garanciák révén összehangolt érvényesítése, az intézményvédelem megalkotása, korrekciója és érvényesítése közvetlenül és elsődlegesen állami feladat” 3104/2017. (V. 8.) AB határozat, [39] bekezdés

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME TELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

Nemzeti vagyon

Az Alaptörvény 38. cikk (1) bekezdése értelmében „az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon.

A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény 4. § (1) bekezdés d) pontja alapján az állam kizárólagos tulajdonát képezik „a felszín alatti vizek természetes víztartó képződményei, a folyóvíz és természetes tavak elhagyott medre és a folyóvízben, természetes tavakban újonnan keletkezett sziget, valamint az 1. mellékletben meghatározott folyóvizek, holtágak, mellékágak, természetes tavak és ezek medre.”

Ebből következik, hogy a vizek, így a felszín alatti vizek mennyiségi és minőségi megőrzése, az államot, nemcsak mint közjogi szereplőt, hanem mint a nemzeti vagyon tulajdonosát is terhelő alkotmányos kötelezettség, aminek tartalmát az Alaptörvény P) cikkében meghatározott hármas kötelezettség tölti ki.

Q) cikk

- Az Alaptörvény Q) cikke deklarálja, hogy „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját”, továbbá, hogy Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. Szükséges megemlíteni az ENSZ 2015-ben elfogadott, fenntartható fejlődési célokat megfogalmazó programját, melynek 6. célkitűzésében az államok – közöttük Magyarország is – vállalták a fenntartható vízgazdálkodás, a vízhez és az alapvető higiéniai ellátásokhoz való hozzáférés biztosítását mindenki számára. (l. alább!)

XV. cikk

- Az Alaptörvény XV. cikk (4) és (5) bekezdése szerint „Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti.” valamint „Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”
- Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy az állam akkor tesz eleget alkotmányos kötelezettségének, ha az esélyegyenlőség megteremtésében aktív szerepet vállal és intézkedésein keresztül biztosítja az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdéséből is fakadó alapjogvédelmi köteletségét. Az esélyegyenlőségre vonatkozó alaptörvényi rendelkezések az emberi méltóságra tekintettel [...] azt a tartalmi követelményt állítják, hogy segítsék elő a rászorulóknak mielőbbi, teljes, és másokkal (az arra rá nem szoruló személyekkel) egyenlő mértékű társadalmi részvételét. (40/2012. (XX. 6.) AB hat. 2012, 229, [52]-[53]).

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME ÉLLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

I) cikk

- Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése rendelkezik az alapjogok korlátozhatóságának alkotmányos feltételéről, alaptörvényi szintre emelve az Alkotmánybíróság több évtizedes gyakorlatát. „Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”
- Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint e lehetőség mérlegelésekor figyelembe kell venni, hogy „[a]z állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközeihez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással.”

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME ÉLLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

Visszalépés tilalma

- Az AB 16/2015. (VI. 5.) határozatában az egészséges környezethez való jogra vonatkozó alkotmánybírósági határozatok áttekintése során összefoglalta a visszalépés tilalmára vonatkozó addigi alkotmánybírósági gyakorlatot is.
- Az AB már 1994-ben megfogalmazta a visszalépés tilalmának elvét (28/1994. (V. 20.) AB hat.). Eszerint „[a] környezethez való jog érvényesítése alkotmányosan megköveteli azt, hogy az állam - amíg jogi védelem egyáltalán szükséges - az elért védelmi szinttől csakis olyan feltételekkel léphessen vissza, amikor alanyi alapjog korlátozásának is helye lenne. A környezethez való jog érvényesítése a védelem elért szintjének fenntartásán belül azt is megkívánja, hogy az állam a preventív védelmi szabályoktól ne lépjen vissza a szankciókkal biztosított védelem felé. Ettől a követelménytől is csak elkerülhetetlen szükségesség esetén, és csak arányosan lehet eltérni.” (ABH 1994, 134, 140-141).
- Az AB gyakorlata következetes abban a tekintetben, hogy a visszalépés tilalmába ütközéshez nem szükséges a környezet állapotának tényleges romlása, elégséges, ha a tényleges romlásának „csak” a kockázata merül fel. (16/2015 (VI. 5.) AB határozat 110. bek.).

2018. február

- A törvényjavaslat elfogadása esetén a jelenleg engedéllyel rendelkezők védelme megszűnne, a közműves vízszolgáltatás veszélybe kerülne, és egy rossz helyen és rosszul létesített kút következményeként a közszolgáltatók nem lennének képesek arra, hogy az ivóvíz mennyiségét és minőségét folyamatosan biztosítsák. Márpedig ez Magyarország lakosságának több mint 95 %-át érinti, akik a felszín alatti vízkészletek felhasználásából kapják az ivóvizet a közműhálózaton keresztül. Emellett a vízjogi engedéllyel rendelkezők felszín alatti vizekhez történő hozzájárása is esetlegessé válik.
- Az állam a felszín alatti vizek kizárólagos tulajdonosa, a vizek védelme ezért fel nem adható kötelezettsége. E kötelezettség teljesítés elengedhetetlen feltétele az, hogy az állam határozza meg, mikor, hol, hogyan és mennyi vizet lehet kivenni. A felszín alatti vizek sérülékenyek, a szennyezések felszámolása évtizedekig tarthat.
- Az állampolgári önkéntes jogkövetésnek nem lehet terrénuma a nemzet közös örökségét jelentő vízkészletek feletti szabad rendelkezés, mert a döntések az érdekek megfelelő súlyozását és arányosságát követelik meg.
- Az öntözés kiterjesztése nem lehet a mezőgazdasági termelés bővítésének alapvető válasza, hiszen léteznek olyan termelési módok, eszközök, hazai szabadalmak is, amelyek éppen az öntözővízzel való takarékossgot biztosítják. Az a tény, hogy hazánk a vízgazdálkodás szempontjából másoknál szerencsésebb helyzetben van, még nem ad mentességet a véges vízkészlettel való felelős gazdálkodás kötelezettsége alól.

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME TELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

SDG összegzés 2017

Válogatás a 17 Cél közül.

Emberi jogok és SDG összefüggései

A 6. Cél összetett, mert egyszerre helyezi központba az egyént és a közösséget. Az ENSZ által emberi joggá nyilvánított vízhez és szanitációhoz való hozzáférés biztosításakor az egyén kerül a központba, ebből a szempontból értékelhető és értékelendő az egyetemesség, egyenlőség, biztonság és megfizethetőség követelménye, a diszkrimináció tilalma. Ahogy a vízhez való hozzáférés az ember fizikai létezésének elengedhetetlen feltétele, úgy a megfelelő szintű szanitációhoz és higiéniéhez való hozzáférés is elválaszthatatlanul kötődik az élethez, valamint a testi és lelki egészséghez való joghoz.

6.1 Feladat: 2030-ig mindenki számára egyetemes és egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása a biztonságos és megfizethető ivóvízhez

- 1. Az ivóvízhez való hozzáférés feltételét „mindenki” számára meg kell teremteni.
- 2. A megfelelő szintű szanitációhoz és higiéniéhez való hozzáférést mindenki számára biztosítani kell.
- 3. A közműhálózat kialakítása tekintetében fontos alapvető jogokból fakadó követelménynek tartjuk, hogy a települések hálózatának kiépítését, bővítését és felújítását az ellátandó, illetve ellátott lakosok, és nem az ingatlanok számára tekintettel kell megtervezni, továbbá a közüzemi hálózat területi elhelyezése nem lehet diszkriminatív.
- 4. Az állam a hatósági tevékenységén keresztül teremtse meg a szükséges feltételeket a kutak hozamának védelme, a víz minőségének és negatív hatásoktól való megőrzésének érdekében.

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME ÉLLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

6.3 Feladat: 2030-ig a víz minőségének javítása a szennyezés csökkentése, a veszélyes vegyi- és egyéb anyagok lerakásának megszüntetése és kibocsátásainak minimalizálása révén; a kezeletlen szennyvíz részarányának felére csökkentése, az újrahasznosítás és a biztonságos újrahasználat jelentős mértékben történő növelése globális szinten

- 1. Fontos, hogy a kutak létesítése csak megfelelő hatósági kontroll (bejelentés vagy engedélyezés) mellett valósulhasson meg, továbbá biztosítani kell az engedély nélkül létesített vagy üzemeltetett kutak folyamatos felülvizsgálatát.
- 2. A környezeti felelősség hatékonyabb érvényesítéséhez a jelenleg hatályos jogszabályokat módosítani és a hatósági jogalkalmazásban érvényesülő garanciákat fokozottan erősíteni szükséges.

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME ÉLLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

6.4 Feladat: 2030-ig a vízhasználat hatékonyságának jelentős növelése minden ágazatban; a fenntartható vízkivétel és az édesvíz-ellátás biztosítása a vízhiány kezelése érdekében, továbbá a vízhiánytól szenvedő emberek számának jelentős csökkentése

- 1. A globálisan megjelenő élelmiszerválság, valamint a vizek iránti igény felértékeli a természetett növényeken keresztüli „vízexportot”. A hatékonyság megítélése szempontjából ezért értékelni kell azt, hogy adott mezőgazdaságból származó hazai export bevétel milyen volumenű vízhasználat mellett biztosítható.
- 2. A Feladat hazai megvalósítása során kiemelt figyelemmel kell lenni a tájhasználati változásokra is, mert a tájhasználat egyrészt meghatározza a vízigényt, másrészt segítheti, vagy épp korlátozhatja a vízkészletek feltöltődését, módosíthatja az utánpótlódási képességet.

6.6. Feladat: 2020-ig a vízhez kapcsolódó ökoszisztémák védelme és helyreállítása, beleértve a hegységeket, erdőket, vizes élőhelyeket, folyókat, víztározókat és tavakat

- A belvizek irányítását szolgáló csatornák nevében téves az „elvezető” csatorna kifejezés használata, hiszen nem utal arra az igényre, mely a belvíz tározására, illetve visszavezetésére utal. A hármas célú belvíz csatornarendszer kialakítása a Feladat elérését szolgálná

Eseti példák

- A települések talaja és a felszínhez közeli vízáadó rétegek több területen is jelentős mértékben szennyezettek, részben a csatornázottság hiányának, illetve az elégtelen vagy nem megfelelő szennyvízkezelésnek, részben az egyéb talajszennyezéseknek betudhatóan.
- E téren kiemelendő az AJB-813/2012 és az AJB-2030/2014. számú ügyben kiadott jelentés. Az ombudsmani vizsgálatok során megállapítást nyert, hogy a kutak vizének mennyisége és minősége alapján nem mondható, hogy a háztartási kutakkal biztosított lakossági vízellátás minden esetben biztonságos és kiszámítható.
- Erre hívja fel a figyelmet a legutóbb kiadott jelentés is (AJB-858/2017.). Hangsúlyozandó továbbá az is, hogy a szennyezett területeken létesített kutak esetén fennáll annak közvetlen veszélye, hogy a szennyeződés a nem megfelelően létesített, illetve üzemeltetett kutak közvetítésével a mélyebb vízáadó rétegeket is eléri. Ennek következtében nemcsak azok ivóvízellátása kerülhet veszélybe, akik a háztartási kutakból szerzik vizüket, hanem azoké is, akik számára a közszolgáltató közműves rendszeren keresztül juttatja el a vizet.

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME TELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

- Egyedi ügyeket érintő, illetve átfogó vizsgálatát lezáró jelentései – AJB-7297/2013 és AJB-5376/2014. számú jelentések – részletesen mutatták be és elemezték az engedély nélkül létesített és üzemeltetett kutakkal járó veszélyeket.
- Az utóbbi jelentés kiemeli az Alaptörvény P) cikkéből fakadó horizontális védelem jelentőségét. „A következetes ombudsmani gyakorlat szerint horizontális védelem azt jelenti, hogy minden, a természeti erőforrást érintő állami és önkormányzati döntésnél, a jogszabályok megalkotásánál integráltan kell figyelembe venni a természeti erőforrások megóvásának követelményét, és ezen döntések, jogszabályok meghozatalakor nemcsak a jelen nemzedék közös szükségleteit kell mérlegelni, hanem figyelembe kell venni a jövő nemzedékek életfeltételeinek a biztosítását is. Más szóval, a most rendelkezésre álló vízkészlettel, mint természeti erőforrással gazdálkodni kell a most, és a jövőben felmerülő vízhasználati igények fenntartható kielégítése érdekében. A most rendelkezésre álló vízkészlet pedig akkor marad a jövőre nézve is felhasználható, ha az mennyiségi és minőségi védelemben részesül.”

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELME ÉS ELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

- Már e jelentés is figyelmeztet arra, hogy a felszín alatti vízkészletek a véges javak közé tartoznak, ~”[...] amelynek védelme és fenntartható használata nemzeti érdek. A rendelkezésre álló vízkészlet csak akkor marad hasznosítható, a víztől függő szolgáltatások csak akkor tarthatók fenn, ha azok védelme érdekében az állam, az önkormányzat, a magánszféra, a társadalom és a civil szektor szorosan együttműködik. Ehhez többek között a víz körforgásának megértése is szükséges, valamint a víz természetben, valamint a társadalomban meglévő fontosságának jól értelmezett ismerete, mind a döntéshozók, mind a társadalom részéről. Az a közfelfogásban elterjedt érvelés, amely szerint hazánk a rendelkezésre álló vízkészletét tekintve „nagy hatalomnak” számít, csak akkor állja meg a helyét, ha a döntéshozói szinttől kezdve az operatív, mindennapi tevékenységek során érvényesül a horizontális védelem követelménye. Hazánk ivóvíz-ellátása 95%-ban felszín alatti vízből biztosított. Amennyiben nem áll rendelkezésre az a felszín alatti és kisebb esetben felszíni víz, amely ivóvíz kitermelésre alkalmas, úgy az ivóvízhez való hozzáférés sem biztosítható.”

- A jelentés felhívta a figyelmet a komplex megközelítés szükségességére, mert több tényező is negatív hatásként említhető, így „[a]z ivóvízbázisok és stratégiai vízkincsek elszennyeződése, a házi kertek felszín alatti vízből történő locsolásának ellehetetlenülése, egészségi problémák megjelenése, az engedély nélküli vízhasználatok következtében fellépő vízszintsüllyedések miatt a felszín alatti víztől függő ökoszisztémák károsodása, továbbá öntözési igények keletkezése olyan területeken vagy olyan kultúrák esetében, ahol a természetre öntözés nélkül is jó adottságok lennének, ha nem következne be a talajvízszint süllyedése.”

JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEINEK VÉDELMÉT ELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

Köszönöm a figyelmet!